

UTICAJ EKOLOŠKOG VASPITANJA I OBRAZOVANJA NA RAZVOJ EKOLOŠKE SVIJESTI, ETIKE I ODGOVORNOSTI KOD DJECE PREDŠKOLSKOG UZRASTA

Eldin Brđanin

Geografski fakultet, Univerzitet u Beogradu

Doktorand geonauka

eldinbrdjanin95@gmail.com, ORCID: 0009-0005-7481-7122

Sabaheta Ramović

JU Gimnazija "30.septembar"

Rožaje, Crna Gora

beckaramovic@gmail.com

Jasmina Kurpejović

Univerzitet u Novom Pazaru

Novi Pazar, Srbija

jasmina.kurpejovic@uninp.edu.rs, ORCID: 0009-0001-6271-7942

Apstrakt

U ovom radu nastojimo da ukažemo na značaj i uticaj ekološkog vaspitanja i obrazovanja na razvoj ekološke svijesti, etike i odgovornosti kod djece predškolskog uzrasta. Fokusira se na ključne aspekte kako rane obrazovne intervencije mogu oblikovati stavove i ponašanje djece prema životnoj sredini. Kroz pregled relevantne literature i analizu primjera iz prakse, rad ukazuje na važnost integracije ekoloških principa u rani obrazovni program. Zaključeno je da ekološko obrazovanje u predškolskom uzrastu može značajno doprinijeti formiranju ekološki odgovornog ponašanja, razvijanju svijesti o zaštiti prirode i usvajanju ekološke etike. Primjenom novih tehnologija u iskorišćavanju prirodnih resursa, nastalih sa novim otkrićima u nauci, došlo je do ugrožavanja ravnoteže između čovjeka i njegove sredine. Ekološki vaspitati i obrazovati djecu u predškolskim obrazovnim ustanovama ima važnu ulogu u formiranju ekološke svijesti i ponašanja kod djece već u ranoj dobi. Ovo vaspitanje ima za cilj razvijati kod djece ljubav prema prirodi, te ih učiti kako pravilno brinuti o njoj i zaštititi je. Predškolske obrazovne ustanove imaju važnu ulogu u edukaciji djece o ekologiji kroz igru, aktivnosti i projekte koji se provode u skladu s njihovom dobi i interesovanjima.

Ključne riječi: djeca, predškolske obrazovne ustanove, ekološka svijest, ekološka etika, ekološko vaspitanje i obrazovanje.

THE IMPACT OF ENVIRONMENTAL EDUCATION ON THE DEVELOPMENT OF ECOLOGICAL AWARENESS, ETHICS, AND RESPONSIBILITY IN PRESCHOOL CHILDREN

Abstract

This paper aims to highlight the importance and impact of environmental education in the development of ecological awareness, ethics, and responsibility among preschool-aged children. It focuses on the key aspects of how early educational interventions can shape children's attitudes and behaviors toward the environment. Through a review of relevant literature and analysis of practical examples, the paper emphasizes the importance of integrating ecological principles into early childhood education programs. It is concluded that environmental education at the preschool level can significantly contribute to the development of environmentally responsible behavior, awareness of nature protection, and the adoption of ecological ethics. The application of new technologies in the exploitation of natural resources, stemming from recent scientific discoveries, has disrupted the balance between humans and their environment. Educating and raising children in preschool institutions in an ecological spirit plays an important role in shaping environmental awareness and behavior from an early age. This type of education aims to foster a love for nature in children and teach them how to care for and protect it properly. Preschool institutions have a vital role in educating children about ecology through play, activities, and projects tailored to their age and interests.

Keywords: children, preschool educational institutions, environmental awareness, environmental ethics, environmental upbringing and education.

UVOD

Ekološko vaspitanje i obrazovanje imaju značajnu ulogu u razvoju ekološke svijesti, etike i odgovornosti kod djece, posebno u predškolskom uzrastu. Rano djetinjstvo je period kada djeca počinju da razvijaju osnovne stavove i vrijednosti, što uključuje i odnos prema prirodnom okruženju. Stoga je od suštinskog značaja uvesti ekološke principe u obrazovne programe kako bi se podstakla svijest o značaju zaštite životne sredine i razvila ekološka odgovornost. Cilj ovog rada je da istraži kako ekološko vaspitanje može uticati na razvoj ekološke svijesti, etike i odgovornosti kod djece predškolskog uzrasta. Živimo u vremenu burnom i punom izazova. Brze promjene i neizvjesnost u nama i oko nas. Za ovakav život treba imati jaku i fizičku i psihičku strukturu. Kako ostati zdrav duhom? Kako izdržati ovaj tempo devalvacije svih vrijednosti? Kako sačuvati djecu da ostanu psihički zdrava, jer za život im je potrebna zrelost i stabilnost da bi izdržala neprijatnosti različitih vrsta a i ono malo sreće i radosti što tako željno svi priželjkujemo i za sebe i za svoju djecu.

Razvoj ekološke kulture u predškolskom uzrastu je izuzetno važan za budućnost planete. Ova faza života djece predstavlja ključni period u kome se formiraju njihove navike, vrijednosti i stavovi prema okolini. U predškolskom uzrastu djeca su veoma otvorena za učenje i spremna da prihvate nove ideje i koncepte. Zato je veoma važno da ih od malih nogu učimo o važnosti očuvanja prirode i kako svi zajedno možemo da doprinesemo ovom cilju. U cilju razvijanja ekološke kulture u predškolskom uzrastu potrebno je uspostaviti određene prakse i aktivnosti koje će

pomoći djeci da shvate značaj očuvanja životne sredine.

Ekološko vaspitanje djece u predškolskim obrazovnim ustanovama postaje sve važnija tema u današnjem svijetu. Uz porast svijesti o očuvanju okoline i klimatskim promjenama, društvo se sve više okreće ka učenju održivosti i važnosti zaštite okoline. Predškolsko razdoblje je ključno razdoblje u životu djece, jer se tada formira njihova osnova za razvoj i stvaranje navika. Zato, vaspitači u predškolskim obrazovnim ustanovama imaju važnu ulogu u promicanju ekoloških vrijednosti i navika, kao i u razvijanju svijesti o važnosti očuvanja okoline među djecom. Formiranje ekološke svijesti zahtijeva međusobno djelovanje više faktora, uključujući nauku, vaspitanje, obrazovanje, rješavanje negativnih ekoloških problema i druge aspekte. Zbog toga je važno podsticati brigu za očuvanje životne sredine kod djece već od ranog djetinjstva. Ekološka svijest se sastoji od tri osnovna elementa: ekološkog znanja, procjene ekološke situacije i ekološkog ponašanja. Među ovim elementima, ekološko znanje ima ključnu ulogu kao temelj za razvoj ekološke svijesti (Kurpejović, Kadrić i Dobričanin, 2024).

ULOGA VRTIĆA U FORMIRANJU EKOLOŠKOG VASPITANJA

Vrtići su važan činilac ekološkog vaspitanja i obrazovanja, jer predstavljaju mjesto gdje djeca po prvi put stižu formalno obrazovanje i upoznaju sredinu u kojoj žive. Ekološko obrazovanje u vrtićima ima za cilj da osvijesti djecu o važnosti zaštite životne sredine i prirode i da ih nauči kako da postanu odgovorni građani koji brinu o planeti na kojoj žive. Vrtići imaju značajan doprinos pri formiranju ekološke svijesti kod djece, jer se kroz igru, druženje i eksperimentisanje djeca bliže upoznaju sa prirodom i životnom sredinom i lakše stižu znanja i vještine vezane za očuvanje životne sredine.

Predškolsko obrazovanje i vaspitanje može značajno uticati na poboljšanje obrazovnog nivoa i socioekonomskog položaja stanovništva, zbog čega bi trebalo da predstavlja sastavni dio društvene infrastrukture usmjerene ka održivom razvoju zajednice (Melhuish – Petrogiannis, 2006). Ekološka pedagogija je oblast koja proučava kako obrazovanje može da promovise ekološku svijest i održivo ponašanje (Gruenewald, 2003). Kao disciplina, razvila se zbog velikog razvoja ekoloških izazova, naglašavajući potrebu za obrazovanjem koje ne samo da informiše, već i motiviše učenike da djeluju u skladu s principima održivog razvoja. Ekološka psihologija bavi se proučavanjem interakcija između prirodne sredine i uticaja ljudskog faktora, fokusirajući se na to kako okolina oblikuje ljudsko ponašanje i obrnuto (Gifford, 2007). Ova disciplina naglašava važnost konteksta u kojem se ponašanje odvija, uključujući fizičku, socijalnu i kulturnu dimenziju okoline. Ekološki održivo ponašanje postaje sve značajniji cilj obrazovnih sistema širom svijeta, s obzirom na rastuću svijest o globalnim ekološkim izazovima. Djeca, kao budući nosioci društva, imaju ključnu ulogu u oblikovanju održive budućnosti (Skenderović, 2024).

Ekološko obrazovanje u vrtićima nije važno samo za djecu, već ima i širi društveni značaj. Djeca koja uče o ekologiji u vrtiću postaju svesnija koji uticaj oni vrše i utiču na samu životnu sredinu i ulažu više napora da je zaštite. Takođe, ekološko obrazovanje u vrtićima može doprinijeti razvoju lokalne zajednice kroz

organizovanje ekoloških aktivnosti i projekata. Zbog svega navedenog, uloga vrtića u ekološkom obrazovanju je izuzetno značajna, jer se kroz njihovo djelovanje mogu formirati temelji za stvaranje odgovornih građana koji će brinuti o životnoj sredini. Vrtići imaju važnu ulogu u formiranju ekološkog vaspitanja kod djece. Kroz program vrtića, djeca se uče o zaštiti životne sredine i ekološki održivom razvoju na način koji je prilagođen njihovom uzrastu i nivou razvoja.

Vrtići mogu da sprovedu razne aktivnosti kako bi podstakli ekološku svijest djece, uključujući:

1. Recikliranje: Vrtići mogu da organizuju reciklažne programe kako bi djeca naučila kako da recikliraju i zbog čega to ima veliku važnost za životnu sredinu.
2. Zeleni projekti: Vrtići mogu da organizuju projekte koji uključuju sadnju biljaka, uređenje okoline ili čišćenje parkova. Djeca kroz ove projekte mogu da nauče o tome kako biljke rastu, kako se brinuti o njima, kako se održava čistoća okoline i kako to utiče na njihovu zajednicu.
3. Eko-igre: Vrtići mogu da organizuju igre koje promovišu ekološko razmišljanje, kao što su igre u kojima se traži smeće u parku, u kojima se uče o vrstama ptica, insekata i biljaka, kao i o tome kako očuvati njihova staništa.
4. Edukativne aktivnosti: Vrtići mogu da organizuju aktivnosti koje uključuju čitanje priča, gledanje edukativnih filmova ili diskusije o tome kako se brinuti o prirodi.

Vršnjačke grupe i ekološko vaspitanje i obrazovanje

Vršnjačke grupe mogu imati veliki uticaj na ekološko vaspitanje i obrazovanje mladih. Kada se djeca i mladi uključe u vršnjačke grupe koje promovišu očuvanje životne sredine, mogu se upoznati sa važnim ekološkim pitanjima i naučiti o održivom načinu života. Vršnjačke grupe mogu biti organizovane u vrtićima, zajednicama ili online i mogu se fokusirati na različite teme poput smanjenja otpada, recikliranja, energetske efikasnosti ili zaštite prirode. U tim grupama, mladi mogu razgovarati o svojim idejama i iskustvima, kao i o tome kako da svoje znanje i vještine prenesu na druge. Osim toga, vršnjačke grupe mogu biti veoma zabavne i inspirativne. Kada se djeca uključe u aktivnosti koje vode druge mlade ljude koji su motivisani i angažovani, to može biti podsticajno i može uticati na to da se osjećaju kao dio zajednice koja se bori za očuvanje životne sredine. Podstaknite djecu da pronađu što više sličnosti među sobom. Pričajte i o tome da sličnost ne znači jednakost. Naprotiv, po mnogo čemu smo i različiti i te razlike upravo čine svako dijete i svakoga od nas jedinstvenim, a grupu interesantnijom i bogatijom. Objasnite djeci da nijedna osoba nije potpuno identična. Pokažite na primjeru: ako stisnete pesnicu i stavite jednu do druge sve pesnice u grupi, vidjećete koliko vam je koža različitih boja i nijansi. Istu vježbu možete uraditi sa plavim, crnim, smeđim očima, kosom... Možete napraviti pano na koji će djeca staviti svoje slike, svoj znak (ili ako znaju napisati ime) u zavisnosti od teme, npr., boja kose, očiju i sl. ili koje su u

porodici dijete po redu, koliko slova/glasova imaju u imenu. Budite oprezni i pripremite se unaprijed za realizaciju ove radionice kako se pojedina djeca u grupi ne bi osjetila izolovano, izdvojeno, postićeno... (neko nema roditelje ili živi u porodici sa lošim odnosima). Ako imate dijete sa smetnjama u razvoju ili invaliditetom u grupi ili neko drugo dijete iz osjetljivih društvenih grupa, potrudite se da unaprijed saznate sličnosti koje to konkretno dijete ima sa ostalima u grupi.

Uz podršku i vođstvo vaspitača, roditelja i drugih odraslih, vršnjačke grupe mogu biti izuzetno korisne u podsticanju djece da postanu svjesniji svoje uloge u očuvanju životne sredine i da se angažuju u aktivnostima koje promovišu održivi razvoj.

UTICAJ EKOLOŠKOG VASPITANJA I OBRAZOVANJA KOD DJECE PREDŠKOLSKOG UZRASTA

Početak ekološkog vaspitanja i obrazovanja odnosi se, pored uticaja porodice i na uticaj predškolske ustanove. Ne može se reći da je dijete na predškolskom uzrastu u dovoljnoj mjeri zrelo da bi razumjelo sve ekološke probleme i njihove uzroke i posljedice, ali je ovaj uzrast idealan za upoznavanje djeteta sa sredinom koja ga okružuje, sa prirodom, živim bićima i različitim procesima koji se odigravaju u životnoj sredini, odnosno sa svom njenom ljepotom koja je sastavni dio dječijeg života (Lipovac i Raičević, 2016).

Koliko je životna sredina važna u našem svakodnevnom životu i kakav uticaj imamo na nju i šta možete da uradite kao ljudi? Nema potrebe pominjati koliko su se radikalno promijenili naši životi posljednjih decenija zbog neznanja koje smo pridavali ekološkim aspektima.

Ekološki status svake godine je sve više zabrinjavajući: šumski prostori su smanjeni, pustinje se šire, poljoprivredna zemljišta su degradirana, stepen zagađenosti je veći, a ozonski omotač je tanji, efekat staklene bašte je naglašen, a mnoge biljke i životinjske vrste su ugrožene.

Može se generalizovati da razvijene zemlje proizvode velike količine otpada i zagađivača, troše velike količine energije i prirodnih resursa, a uticaj koji te zemlje imaju na životnu sredinu je veoma destruktivan (Salman, 2021).

Pošto se život ne može odvojiti od životne sredine, svo obrazovanje treba da bude usmjereno ka zaštiti životne sredine. Ljudsko društvo treba da bude međusobno povezano i da zna da će svaka akcija proizvesti reakciju koja je često nepredvidiva u kompleksu živih sistema.

Kada se prirodni resursi u velikoj mjeri iscrpe, a životna sredina zagadi, ne radi se samo o lokalnom uticaju na biljke i životinje, već je i zdravlje ljudi dio toga. Ono što je zdravo za prirodu, po pravilu je zdravo i za njena stvorenja i svaki čovjek mora biti odgovoran za uticaj koji njegov život ima na život planete.

U svakom kutku svijeta ljudi sjeku šume, mineralne ekstrakte i izvore energije, erodiraju površinsko zemljište, zagađuju vazduh i vodu, stvaraju opasan otpad i razbijaju prirodna područja brzinom bez presjedana u istoriji života na Zemlji (Salman, 2021).

Pošto zahtjevi koji proizilaze iz prenaseljenosti i razvoja rastu, ljudima postaje sve teže da formiraju život uz svoje redovne obaveze i potrebe, a takođe postaje nemoguće izbjeći posljedice ozbiljne degradacije životne sredine: nestanak vrsta, dezertifikacija, kontaminacija pesticidima, povećani zdravstveni problemi, glad,

siromaštvo, pa čak i gubitak ljudskih života. Sve te informacije zajedno sa uzrokom i posljedicom treba predstaviti kao snažnu informaciju spremnu da se pokaže svakom učeniku.

Ekološko obrazovanje je permanentan proces koji se karakteriše sa ciljem da poboljša kvalitet života obezbjeđujući ljudima prave „alatke“ koje su im potrebne za rješavanje i sprečavanje ekoloških problema. Obrazovanje o životnoj sredini može pomoći stanovništvu da formiraju znanja, vještine, motivaciju, vrijednosti i posvećenost koji su im potrebni da efikasno upravljaju zemaljskim resursima i preuzmu odgovornost za održavanje kvaliteta životne sredine.

Pitanja životne sredine su hitna i treba da ih rješava cijela zajednica i to mora biti sastavni dio rješenja. Različiti pogledi na stanje životne sredine, posljedice njene degradacije i uloga obrazovanja dobra su tema za diskusiju i debatu (Salman, 2021). Cilj ekološkog vaspitanja i obrazovanja u okviru socijalne ekologije jeste da omogućiti strukturisano i svrhovito sticanje znanja o životnoj sredini, sa ciljem podizanja ekološke svijesti i podsticanja proaktivnog djelovanja ka razvoju ponašanja koje je u skladu sa principima zaštite i očuvanja životne sredine. Takvo ponašanje bi trebalo da postane temelj za buduće aktivnosti usmjerene na zaštitu i unapređenje prirodne sredine (Metić i Mavrić, 2024).

Ekološko obrazovanje podrazumijeva razvoj lične cjelovitosti i obuhvata sve ključne vrijednosti i znanja koje bi pojedinac trebalo da usvoji. Fokusira se na procese koji podstiču osjećaj odgovornosti prema životnoj sredini, doživljavajući je kao ravnopravnog partnera čovjeku. Cilj je podstaći promjenu stavova kroz samospoznavanje i izgradnju ekološke svijesti. Za razliku od toga, ekološko vaspitanje više akcenat stavlja na promjenu ponašanja u spoljašnjem smislu. Zajedno, ekološko obrazovanje i vaspitanje imaju za cilj dublje osvješćivanje pojedinca i podsticanje održivog ekološkog ponašanja (Andevski, 2001).

Cjelokupan proces ekološkog vaspitanja i obrazovanja usmjeren je ka postizanju jasno definisanih ciljeva iz oblasti zaštite životne sredine i održivog razvoja, te se zasniva na principima interaktivnog učenja. Ovakav pristup podrazumijeva aktivno učešće djece u obrazovnim aktivnostima, pri čemu se razvija njihova ekološka osjetljivost i razumijevanje uzročno-posljedičnih odnosa u prirodi. U kontekstu predškolskog uzrasta, to znači rano razvijanje svijesti o važnosti prirodnih ciklusa (npr. kruženje vode, fotosinteza), očuvanja biodiverziteta, racionalnog korišćenja resursa i pravilnog upravljanja otpadom (reciklaža, ponovna upotreba, smanjenje otpada). Ekološko obrazovanje u ovom periodu treba da bude prilagođeno uzrastu djece, koristeći igru, praktične aktivnosti i neposredno posmatranje prirode kao osnovne metode učenja. Učenje kroz iskustvo omogućava djetetu da uoči posljedice zagađenja, nestajanja biljnih i životinjskih vrsta, kao i uticaj ljudskih aktivnosti na prirodu, razvijajući time ekološku empatiju i odgovorno ponašanje.

Stevanović i Radović ističu da obrazovanje o životnoj sredini koristi metode i sadržaj ekoloških nauka, koje predstavljaju temelj za razumijevanje odnosa između čovjeka i prirode. Ovaj oblik obrazovanja omogućava djetetu da shvati složene interakcije između ljudskih aktivnosti i prirodnih sistema, te da razvije osnovne kompetencije za održivo djelovanje i donošenje ekološki odgovornih odluka (Andevski i Kundačina, 2004).

Savremeni pristupi obrazovanju širom svijeta prepoznaju važnost integracije ekološkog obrazovanja u sve obrazovne nivoe, počevši od najranijeg uzrasta. Period predškolskog razvoja smatra se ključnim za usvajanje osnovnih ekoloških vrijednosti i navika, poput poštovanja prirode, učenja o reciklaži, racionalne potrošnje vode i energije, kao i razumijevanja pojmova poput klimatskih promjena, ekosistema i ekološke ravnoteže. Upravo zbog toga, programi za predškolske ustanove trebaju uključiti kontinuiran i sistematski pristup ekološkom vaspitanju, strukturiran na način koji djeci omogućava sticanje znanja kroz logički organizovane i vizuelno stimulativne sadržaje.

Proces formiranja ekološke svijesti

Ekološka etika odnosi se na vrijednosti i moralne principe koji vode brigu o prirodi. Predškolsko obrazovanje pruža osnovu za usvajanje ovih vrijednosti kroz priče, razgovore o prirodi, i modelovanje etičkog ponašanja od strane vaspitača. Na primjer, djeca mogu učiti o važnosti očuvanja biljaka i životinja kroz priče koje naglašavaju moralne pouke o odgovornosti prema prirodi. Redovna pojava treba da bude učenje o prirodi. Djeca predškolskog uzrasta moraju se tako vaspitavati da razumiju značaj i potrebu čiste vode, vazduha i zemlje, kao i da se ponašaju ekološki u svim situacijama, što će svjedočiti o njihovoj razvijenoj ekološkoj svijesti i kulturi. Vrijeme najbržeg usvajanja navika ponašanja i učenja je predškolski period, tako da veliku ulogu imaju odrasli. Kako smo im pokazali, djeca se tako i ponašaju a od nas zavisi da li će i kakve navike da usvoje. Vaspitač treba biti prilagodljiv u procesu vaspitanja i obrazovanja djece predškolskog uzrasta, pri čemu posebnu pažnju treba posvetiti razvijanju svijesti djece o ekološkim problemima i izazovima sa kojima se čovječanstvo danas suočava. Svojim postupcima i metodama rada, vaspitači u predškolskim ustanovama postavljaju temelje na kojima se razvijaju ekološka svijest, kultura, navike i ponašanje djece, čime se gradi odgovoran odnos prema životnoj sredini (Gegić, Muratović, Muratović, 2024).

S pravom se ističe da je obrazovanje ključna pokretačka snaga za promjene u pravcu bolje zaštite životne sredine. Budući da je ekološko obrazovanje usmjereno na sve društvene slojeve i uzraste, tokom vremena se ovom važnom procesu priključio veliki broj pojedinaca, obrazovnih i naučnih institucija. Zbog kompleksnosti i obimnosti aktivnosti koje ono podrazumijeva, javila se potreba za jasnim, prethodno definisanim pojmovima i ciljevima koji određuju šta sve obuhvata obrazovanje o životnoj sredini, odnosno ekološko obrazovanje u širem smislu (Andevski i Kundačina, 2004).

Savremeni psiholozi uglavnom definišu svijest kao sposobnost pojedinca da ima uvid u sebe i svijet koji ga okružuje (Myers, 1998). Svijest predstavlja objedinjeno razumijevanje kako spoljne stvarnosti, tako i fizičkih i mentalnih procesa koji se razvijaju u nama, pri čemu se oslanja na složene reprezentacije višeg reda koje povezuju unutrašnje doživljaje sa spoljnim percepcijama (Hobson i sar., 1995).

U tom kontekstu, ekološka svijest se može posmatrati kao sastavni dio duhovne dimenzije ekološke kulture. Ona uključuje ne samo stečeno znanje i navike, već i usvojene vrijednosti, stavove i uvjerenja o tome šta se u prirodi i društvu smatra zdravim, održivim i poželjnim, a šta štetnim i neodrživim (Šušnjić, 1998).

Uloga ekološke svijesti je ključna za oblikovanje ponašanja pojedinaca u pravcu očuvanja životne sredine. Kako ističe Capra (1996), „*ekološka svijest zahtijeva pomak sa fragmentiranog, mehanicističkog pogleda na svijet ka holističkom i sistemskom načinu razmišljanja, u kojem se čovjek vidi kao sastavni dio prirode, a ne njen gospodar*”.

Glavni cilj ekološkog vaspitanja i obrazovanja jeste razvoj pojedinca koji je osposobljen da se odgovorno i svjesno odnosi prema životnoj sredini. Ekološki oblikovana ličnost pokazuje svoj stepen razvoja kroz znanje, spremnost i volju da se aktivno uključi u očuvanje prirode. Kvaliteti ličnosti, kao što su svijest, znanje i voljna komponenta, određuju njeno ponašanje u svakodnevnim ekološkim situacijama (Kundačina, 1998). Među ključnim uticajima na formiranje ekološke svijesti i ponašanja učenika ističu se društveni faktori, među kojima su porodica, šira zajednica, obrazovne ustanove (posebno predškolske i školske), vršnjačke grupe, kao i različiti oblici vannastavnih i vanškolskih aktivnosti, te sredstva masovnih komunikacija (Kundačina, 1998).

Karakteristike ekološke svijesti

Ekološka svijest ne predstavlja samo rezultat obrazovanja, već i niza psiholoških faktora, uključujući ličnost, vrijednosti, socijalne norme i zajednicu (Clayton & Myers, 2015). Psihološki faktori imaju važnu, odnosno, ključnu ulogu u motivaciji za proekološko ponašanje, pa je važno razumjeti kako oni djeluju i kako ih obrazovanje može unaprijediti.

Ekološka svijest predstavlja ključni aspekt savremenog društva, posebno u kontekstu rastućih ekoloških izazova. Ona podrazumijeva integraciju znanja, vrijednosti i ponašanja usmjerenih ka očuvanju životne sredine. Prema istraživanjima, osnovni elementi ekološke svijesti uključuju:

Ekološko znanje – razumijevanje prirodnih procesa, ograničenosti resursa i posljedica ljudskih aktivnosti na ekosisteme.

Vrednovanje ekološke situacije – procjena stanja životne sredine kroz prizmu društvenih vrijednosti i normi.

Ekološko ponašanje – aktivno angažovanje pojedinaca i zajednica u zaštiti i unapređenju okoliša.

„*Ekološka svijest nije samo obrazovni cilj, već i moralna obaveza prema budućim generacijama*“ (UNESCO, 2021).

U obrazovnom kontekstu, škole imaju ključnu ulogu u formiranju ove svijesti. Kroz savremene kurikulume i praktične aktivnosti, kao što su reciklaža, zaštita voda i pošumljavanje, učenici razvijaju kompetencije potrebne za održiv način života. Kako navodi Evropska agencija za životnu sredinu: „Obrazovanje za održivost mora biti ukorijenjeno u svakodnevnim iskustvima učenika kako bi oblikovalo stvarne vrijednosne orijentacije“ (EEA, 2022). Jedan od prvih značajnih koraka u borbi za ekologijom i životnom sredinom u tom pravcu bila je Konferencija Ujedinjenih nacija o životnoj sredini i razvoju, održana u Rio de Žaneiru 1992. godine. Ova konferencija je dala novi podsticaj globalnim naporima za integrisanje ekoloških tema u obrazovne programe (Savić, 2024).

Savremeni pristupi obrazovanju za održivi razvoj ističu važnost uključivanja svih društvenih aktera – porodice, lokalne zajednice, medija i obrazovnih institucija – u

razvoj ekološke svijesti. Ovakav holistički pristup pomaže djeci i mladima da izgrade osjećaj odgovornosti i pripadnosti zajednici koja cijeni i štiti svoju prirodnu sredinu. „Bez aktivnog uključivanja svih slojeva društva, obrazovanje o životnoj sredini ostaje teorijsko i nedovoljno uticajno“ (Andersson, 2023). U savremenom društvu sve je prisutnije uvjerenje da ozbiljne ekološke krize i potencijalne ekološke katastrofe predstavljaju direktnu prijetnju opstanku čovječanstva. Budući da su problemi zaštite životne sredine prešli lokalne i regionalne okvire i postali globalni izazovi, savremene države sve više stavljaju po strani političke razlike kako bi zajednički djelovale u pronalaženju održivih rješenja. Zbog toga je ključno razvijati ekološki način razmišljanja još od najranijeg uzrasta, pri čemu predškolskim ustanovama i obrazovnim institucijama svih nivoa pripada važna uloga u formiranju ekološke svijesti.

Ekološko obrazovanje se može posmatrati kao proces usvajanja vrijednosti, znanja i ponašanja koja vode ka održivom razvoju i očuvanju prirodnih resursa. Ono obuhvata ne samo informisanje, već i formiranje sposobnosti za kritičko mišljenje i aktivno učešće u zaštiti životne sredine. Kroz integraciju prirodnih i društvenih nauka, učenicima se omogućava razvijanje sveobuhvatnog razumijevanja međuzavisnosti ljudi i prirode.

Kako ističu Andersson i saradnici (2023), „ekološko obrazovanje nije samo naučni, već i duboko etički proces koji oblikuje građane osposobljene da donose odgovorne odluke u odnosu na prirodu i društvo“. Upravo ta povezanost znanja, vrijednosti i akcije čini osnovu za izgradnju održivog društva. Zadatak ekološkog obrazovanja je da podigne kritičku svijest ljudi o važnosti očuvanja i unapređivanja ekološki čiste i zdrave sredine primjerene i dostojne čovjeka, da ih upozna sa posljedicama tehničko-tehnološkog razvoja i prekomjernog uticaja tog razvoja na eko-sisteme i zdravlje ljudi. Vaninstitucionalno obrazovanje, koje se stiče unutar porodice i putem masovnih medija, nadopunjuje se institucionalnim obrazovanjem kroz različite nivoe, počevši od predškolskog, preko osnovnog i srednjeg obrazovanja, sve do viših i visokih akademskih studija, uključujući postdiplomske i doktorske programe. Svjedoci smo opšte internosti vaspitno-obrazovanog sistema, manjkavosti nastalih planova i programa u školama Republike Srbije kada je riječ o sadržajima eko-obrazovanja i sistema zaštite životne sredine.

Razvoj ekološke svijesti kroz izazove u budućnost

Ekološka odgovornost podrazumijeva konkretne akcije i ponašanje usmjereno ka zaštiti životne sredine. Aktivnosti kao što su sadnja biljaka, učenje o reciklaži, i smanjenje upotrebe plastičnih materijala, pomažu djeci da razviju osećaj odgovornosti prema prirodnom okruženju. Kroz ove aktivnosti, djeca uče o uzročno-posljedičnim vezama svojih djela i njihovog uticaja na planetu.

Ekološko vaspitanje i obrazovanje u predškolskim obrazovnim ustanovama igra ključnu ulogu u razvijanju svijesti kod djece o zaštiti okoline i održivom razvoju. Djeca u predškolskoj dobi su u osjetljivom razdoblju kada je formiranje njihovih stavova i navika u vezi s okolinom od izuzetne važnosti. Šta sve čini ekološku svijest najbolje je razmotriti kroz definiciju datog pojma – ekološka svijest je „svijest koja proizilazi iz ekološkog znanja, vrednovanja ekološke situacije i ekološkog ponašanja“ (Veinović, 2014).

Izazovi integrisanja ekološkog vaspitanja u predškolski kurikulum su mnogobrojni. Prvo, edukatori i vaspitači moraju biti dobro obučeni i edukovani o održivosti i zaštiti okoline kako bi mogli prenositi znanja na djecu na adekvatan način. Drugo, nedostatak vremena i resursa može biti veliki izazov, jer primjena kvalitetnog ekološkog obrazovanja zahtijeva dodatno vrijeme, novac i resurse. Treće, problem može biti i nedovoljna saradnja sa roditeljima i lokalnom zajednicom u kojoj djeca žive.

Uprkos izazovima, perspektive za budućnost ekološkog vaspitanja i obrazovanja u predškolskim obrazovnim ustanovama su vrlo pozitivne. U mnogim zemljama postoji sve veća svijest o važnosti ekološkog obrazovanja, te se sprovode mnoge inicijative i programi za njegovu integraciju u predškolski kurikulum. Takođe, razvoj tehnologije i internetskih platformi omogućuje lakši pristup informacijama o održivom razvoju i zaštiti okoline, što može pomoći u razvoju ekološke svijesti kod djece i mladih.

Ukratko, ekološko vaspitanje i obrazovanje u predškolskim obrazovnim ustanovama predstavlja ključni faktor u stvaranju generacija koje će biti svjesne važnosti održivosti i zaštite okoline. Izazovi integracije ekološkog obrazovanja u predškolski kurikulum su brojni, ali uz adekvatne mjere i inicijative, moguće je prevladati ove izazove i osigurati kvalitetano obrazovanje koje će biti usmjereno na djecu u predškolskim ustanovama.

ZAKLJUČAK

Ključni segmenti za razvoj ekološke svijesti, etike i odgovornosti kod djece predškolskog uzrasta su ekološko vaspitanje i premanetno ekološko obrazovanje. Kroz pažljivo osmišljene aktivnosti, djeca mogu razviti duboko razumijevanje i poštovanje prema prirodi, što je osnova za odgovorno ponašanje u budućnosti. Predškolske ustanove imaju odgovornost i priliku da oblikuju buduće generacije koje će se sa poštovanjem odnositi prema planeti.

Ekološko vaspitanje i obrazovanje djece u predškolskim obrazovnim ustanovama igra izuzetno važnu ulogu u formiranju osviještenih, odgovornih i ekološki osviještenih građana u budućnosti. Djeca u predškolskoj dobi su u periodu života u kojem su vrlo osjetljiva na uticaje okoline, a ekološko vaspitanje im može pomoći da postanu svjesni važnosti očuvanja životne sredine i razvijaju ekološku svijest.

U ovom kontekstu, predškolske obrazovne ustanove imaju izuzetno važnu ulogu u pružanju ekološkog vaspitanja djeci. Uz podršku kvalifikovanih stručnjaka i uspostavljanje odgovarajućih programa, djeca mogu steći znanja, vještine i stavove koji će im pomoći da shvate važnost zaštite okoline i prirode.

Međutim, implementacija ekološkog vaspitanja i obrazovanja u predškolskim obrazovnim ustanovama može biti izazovna. Nedostatak adekvatne opreme i materijala, nedovoljna edukacija stručnjaka, nedostatak finansijskih sredstava i nedostatak političke volje, samo su neki od problema koji se mogu pojaviti u ovom procesu.

Uprkos ovim izazovima, perspektive za budućnost ekološkog vaspitanja i obrazovanja u predškolskim obrazovnim ustanovama su vrlo pozitivne. Svijest o važnosti očuvanja prirode i zaštite okoline postaje sve izraženija u društvu, a stručnjaci i pedagozi sve više prepoznaju važnost ekološkog vaspitanja i

obrazovanja u formiranju budućih generacija. Kao takvo, ekološko vaspitanje u predškolskim obrazovnim ustanovama predstavlja izuzetno važan element u formiranju ekološki osviještenih građana koji će preuzeti odgovornost za očuvanje okoline i prirode u budućnosti.

U konačnom, važno je da se svi činioci društva, od roditelja i vaspitača, do donosioca odluka i političkih lidera, uključe u ovaj proces kako bi se osiguralo kvalitetno sprovođenje ekološkog vaspitanja i obrazovanja u predškolskim obrazovnim ustanovama i podstakla budućnost u kojoj se svi odgovorno brinemo o okolini i prirodi. Kao krajni cilj, život u zdravoj sredini, može se desiti jedino ako se podigne nivo svijesti svakog pojedinca, odnosno grupe ili većih kolektiva kroz edukaciju i obrazovanje (Korać, Skenderović, Ćeman, Skenderović, Koćan, 2024).

Svjedoci smo sve većeg uticaja ljudskog djelovanja na okolinu i sve većih problema s kojima se suočavamo, poput globalnog zagrijavanja, zagađenog vazduha i vode te gubitka bioraznolikosti. Stoga je nužno da od najranije dobi djeca stiču znanja i vještine koje će im omogućiti da razumiju i brinu o okolini u kojoj žive.

Ukratko, ekološko vaspitanje i obrazovanje u predškolskim obrazovnim ustanovama ne samo da ima dugoročni učinak na očuvanje prirode i okoline, nego i na formiranje budućih generacija koje će imati svijest o važnosti brige za okolinu, te će biti motivisanije za ekološki razvoj.

LITERATURA

1. Andersson, K. (2023). Environmental education and social responsibility: Building sustainable behavior through civic engagement. *Journal of Environmental Pedagogy*, 14(2), 45–59.
2. Andersson, K., et al. (2023). *Ecological Education and Sustainability: Ethical Considerations in Educational Practices*. *Journal of Environmental Education and Sustainability*.
3. Andevski, M. (2001): Ekološko vaspitanje – Ekološko obrazovanje – Pedagogija partnerstva sa prirodom, Zbornik katedre za pedagogiju, Filozofski fakultet, Novi Sad.
4. Andevski, M., Kundačina, M. (2004): Ekološko obrazovanje, Učiteljski fakultet, Užice.
5. Capra, F. (1996). *The Web of Life: A New Scientific Understanding of Living Systems*. Anchor Books.
6. Clayton, S., & Myers, G. (2015): *Conservation psychology: Understanding and promoting human care for nature*. Wiley-Blackwell.
7. European Environment Agency (2022). *Learning sustainability: Education for environmental awareness in Europe*.
8. Gegić, A., Muratović, A., Muratović, A. (2024). Uloga odgajatelja i njihove (ne) razvijene ekopedagoške kompetencije za podsticanje ekološkog ponašanja djece. Naučna konferencija "Razvoj odnosa čovjek-sredina kroz prizmu ekološke Pedagogije i psihologije". Novi Pazar, 214-224. DOI 10.5281/zenodo.15341453
9. Gifford, R. (2007): *Environmental psychology: Principles and practice*. Optimal Books.
10. Gruenewald, D. A. (2003): The best of both worlds: A critical pedagogy of place. *Educational Researcher*, 32(4), 3-12.

11. Hobson, J.A. & Stickgold, R. (1995): The conscious state paradigm: A neurocognitive approach to waking, sleeping, and dreaming. In M.S. Gazzaniga (ed.), *The Cognitive Neurosciences*. Cambridge, MA: MIT Press
12. Korać, F., Skenderović, I., Čeman, J., Skenderović, I., Kočan, E. (2024). Očuvanje životne sredine – izazovi i razvoja šansa opštine Petnjica. Naučna konferencija “Razvoj odnosa čovjek-sredina kroz prizmu ekološke Pedagogije i psihologije“. Novi Pazar, 26-33. DOI 10.5281/zenodo.15309399
13. Kundačina, M., (1998): Činioci ekološkog vaspitanja i obrazovanja učenika, Učiteljski fakultet u Užicu, Užice.
14. Kurpejović, J., Kadrić, S., Dobričanin, N. (2024). Elementi ekološkog vaspitanja i obrazovanja koji utiču na razvoj ekološke svijesti djece predškolskog uzrasta. Naučna konferencija “Razvoj odnosa čovjek-sredina kroz prizmu ekološke Pedagogije i psihologije“. Novi Pazar, 176-187. DOI 10.5281/zenodo.15341393
15. Lipovac, V., Raičević, J. (2016): „Metodički i teorijski pristup razvoju ekološke svesti dece u predškolskoj ustanovi“. Pedagoška stvarnost – časopis za školska i kulturnoprosvetna pitanja. Novi Sad, 62 (3), 528–544.
16. Melhuish – Petrogiannis (2006). *Early Childhood Care and Education: International perspectives on policy and research*, London.
17. Metić, A., Mavrić, M. (2024). Elementi ekološkog vaspitanja i obrazovanja i njihov uticaj na razvoj ekološke svesti dece predškolskog i učenika mlađeg školskog uzrasta. Naučna konferencija “Razvoj odnosa čovjek-sredina kroz prizmu ekološke Pedagogije i psihologije“. Novi Pazar, 134-145. DOI 10.5281/zenodo.15310318
18. Myers, (1998): *Our awareness of ourselves and our environments*, (p. G-3)
19. Salman, Z.(2021). *The Importance of Ecological Education in Schools*; Children, Education, Environment, Youth.
20. Savić, M. (2024). Vaspitanjem i obrazovanjem do ekološke svijesti. Naučna konferencija “Razvoj odnosa čovjek-sredina kroz prizmu ekološke Pedagogije i psihologije“. Novi Pazar, 43-54. DOI 10.5281/zenodo.15309454
21. Skenderović, I. (2024). Razvoj ekološki održivog ponašanja djece kroz pedagoške pristupe. Naučna konferencija “Razvoj odnosa čovjek-sredina kroz prizmu ekološke Pedagogije i psihologije“. Novi Pazar, 188-199. DOI 10.5281/zenodo.15341419
22. Sušnjić, Đ., (1998), *Religija, Čigoja*, Beograd.
23. UNESCO. (2021). *Education for sustainable development: A roadmap*. United Nations Educational, Scientific and Cultural Organization.
24. Veinović, Z. (2014). „Ekološka svest“. U: *Leksikon obrazovnih termina*. Pijanović, P. (ur.). Beograd: Učiteljski fakultet, 184.

SUMMARY

This paper explores the importance of environmental upbringing and education in early childhood, with a particular focus on the development of environmental awareness, ethics, and responsibility among preschool-aged children. Through the analysis of relevant literature and practical examples, the paper highlights how early educational interventions can influence the formation of positive attitudes and behaviors toward the environment. Integrating ecological content into early education programs is recognized as a key step in creating generations with a developed sense of care for nature and an awareness of sustainable development. Modern methods of exploiting natural resources, driven by rapid technological

advancement, have led to the disruption of the natural balance and the need for an urgent educational response. Therefore, it is essential to include environmental education in preschool programs to foster environmental awareness from the earliest age. Environmental upbringing should bring children closer to nature, nurture empathy toward living beings, and teach them the basics of ecosystem preservation. Preschool institutions play a vital role in this process by allowing children to acquire knowledge and values through play, hands-on activities, and projects tailored to their age and interests. Accordingly, this paper emphasizes the need for systematically incorporating ecological principles into preschool education, laying the foundation for a responsible relationship toward nature and society as a whole.